

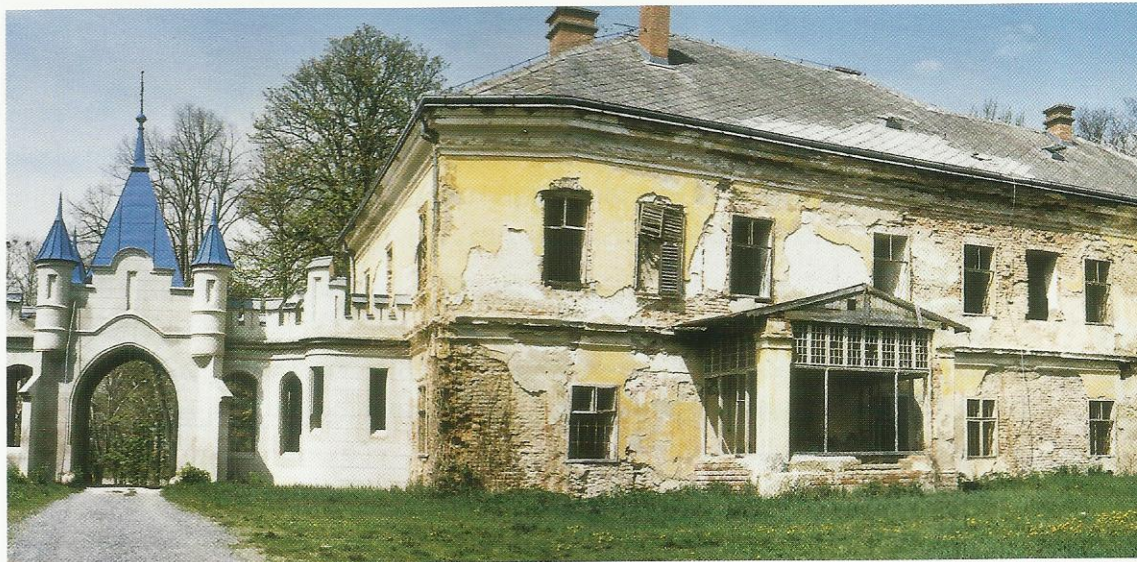
PRIJE POČETKA

Godina je 1957. Maturirala sam. Idem na studij u Zagreb. Dakle, mala provincijalka, bivša virovitička gimnazijalka koja je prve *najlonke* obukla za maturalnu zabavu, ide studirati u Zagreb.

Nezaboravna maturalna zabava!

Bila su tri razreda, ukupno osamdeset i sedam maturanata. Dečki, vjerojatno, prvi put u odijelima, a cure u bajnim haljinama. Moja je bila od svijetlo žutog organdija, bogato nabrana, dugačka do poda. Haljina je za tu svrhu posebno naručena iz Amerike od tete Marice, mamine dobre prijateljice. Kako je haljina bila prozirna, kupili smo nekakvu žutu tkaninu od koje treba sašiti podsuknju.

Podsuknju mi je šivala uvažena suhopoljska krojačica Irma Verfi, na čijoj je, za ondašnje pojmove velikoj kući, crnim debelim slovima godinama pisalo: "Upiši Verfi Irma narodni zajam!" Inače se gospodin Verfy, njezin otac, spominje kao upravitelj imanja grofa Jankovića u Suhopolju. Danas nema ni jednog živog nasljednika obitelji Verfi, iako je gospođica Irma imala sestru Ilušku i brata Ifiura. Sestre se nikad nisu udavale, a ni brat Ifiur nije bio oženjen. Jedna se gospodska loza ugasila.

Dvorac grofa Jankovića, Suhopolje, 2004.

U toj se kući moglo susresti samo fine osobe, suhopoljsku *kremu*. Bio je tamo i glasovir pa smo išli učiti sviranje. Učile su nas časne sestre za neku simboličnu svotu novca. Pohađala sam satove godinu i pol, sve dok vlasti nisu časnama zabranile takvu djelatnost. Učenje glasovira pripadalo je, kao i atmosfera u toj kući, nekim drugim vremenima. Nisam bila baš nadarena, ali mi je ipak bilo nekako krivo što više neću dolaziti u kuću s tako *lijepo* slovima unakaženom fasadom, u kuću ispunjenu starinskim namještajem, porculanom i krojačkim *pupama*.

U tu sam kuću otišla posljednji put na probu haljine i podsuknje s ušivenim *fišbajnama* u gornjem dijelu podsuknje. Nove crne antilopske cipele upotpunile su moju garderobu za maturalnu zabavu.

Na zabavi smo svi svečano odjeveni sa svojim roditeljima sjedili za stolovima, glazba je svirala tango, swing, valcere i polke, a dečki su, kao što se pristoji, uz naklon molili djevojačke roditelje za dopuštenje da plešu s njihovim kćerima. Odlično sam plesala i imala sam za kavalire visoke i vrsne plesače. Dobro plesati valcer, naučio me tata. U Suhopolju smo išli na sve vatrogasne i druge zabave. Mama baš i nije uživala u plesu pa bi tata sa svojom najstarijom kćeri na zabavi otplesao barem jedan valcer. Vodio me velikim, elegantnim koracima uokolo dvorane negdje pred jutro kad je za prave plesače bilo dosta mjesta.

I za te seoske zabave oblačile smo se, moje sestre i ja, u američke krpe koje je u jutrenim vrećama slala teta Marica. Te su, otprilike desetkilogramske, vreće dolazile barem dva puta godišnje te smo, prepravljajući tu odjeću, za ono vrijeme bile relativno dobro odjevene.

Marica Gross išla je s mojom mamom u građansku školu u Slatini. Još prije II. svjetskog rata udala se za protentstanskog pastora Schumachera. Kako su oboje bili Nijemci, prebjegli su za vrijeme rata u Austriju, a pedesetih godina odselili u Ameriku. Cijelo to vrijeme mama nije bila s njom u vezi pa je za nju bilo iznenađenje kad se javila, a za nas djecu veselje kad su počeli stizati paketi. U to su vrijeme crkve i druge dobrotvorne organizacije skupljale odjeću i druge potrepštine koje su iz Amerike slale u ratom opustošene zemlje. To je trajalo do šezdesetih godina, kad smo tetu Maricu s nelagodom morali zamoliti da prestane sa svojim dobročiniteljstvom, jer smo morali platiti veću carinu nego što je vrijedio sadržaj vreće.

U Suhopolju sam položila malu maturu sa zadnjim naraštajem školovanim po ruskom modelu. Nakon završene sedmogodišnje škole upisala sam se u četvrti

razred gimnazije u Virovitici. U školu sam iz Suhopolja vlakom putovala pet godina. Mi, vlakaši, bili smo nekako posebni; krivi za sve počinjene nepodopštine; za razbijene prozore i za loptom razbijenu Titovu sliku u gimnastičkoj dvorani uoči proslave Dana Republike. Putovali smo vlakovima iz smjera Slatine, Pakraca i Đurđevca. Među nama je vladala određena solidarnost i prijateljstvo. U školu smo dolazili skupno, prema redu vožnje vlakova, katkad dosta ranije, a katkad smo i kasnili na satove kad bi zimi, zbog visokoga snijega, vlakovi stizali sa zakašnjenjem. Škola nam je bila neka vrsta utočišta poslije nastave, osobito zimi i za kišna vremena. Zadaće smo katkad pisali i prepisivali ujutro u vlaku ili u razredu prije početka sata. Zapravo nas nekoliko nije ni smjelo doći na vlak bez gotovih zadaća.

“Vlakaši”, čekajući vlak, “Mala stanica”, Virovitica, 1954.

Ah, kako sam bila zagledana u jednog takvog vlakaša koji je putovao iz suprotnog smjera. Gledala sam ga za vrijeme nastave, gledala sam ga za vrijeme odmora, a gledala sam ga i na radnim akcijama poslije sedmog razreda, kad smo bili poslani u selo Lozan nedaleko od Virovitice, *dobrovoljno* kopati kanal koji je bio

dio rijeke Lendave.

Mislim da prije toga nismo ni znali što nam se sprema. Tako je i bolje. Ne možeš se predomisli.

Zadnjeg dana nastave, na školsko dvorište je iznesen stol i dvije-tri stolice na koje se ustoličila liječnička komisija. Nategnu ti očni kapak, isplaziš im jezik, kažeš aaa...Zdrav, zdrav, zdrav! I tako cijela zdravo postrojena kolona sedmoškolaca ode kopati kanal.

Zapovjednik brigade: Milovan Guzina.

Pet tjedana ustajemo u pet ujutro, doručujemo, zabacimo lopate na ramena

"Vlakaši" Božica Fišer, Zvonimir Majdak i Branka Romaj, Virovitica, 1956.

i postrojili stupamo do radilišta. Milovan drekne: "Pjesma!" Pjevamo partizanske i vojničke pjesme sve u čast i slavu druga Tita. Slijedi udarnički rad. U plitkom kanalu, koji treba iskopati šest metara duboko, leži voda, zelena voda - žabokrečina. Bosi smo u tom blatu, a kad ga zahvatiš lopatom, ne želi otpasti. Imamo žuljeve. Netko nabaci u vodu pored mene grudu zemlje. U trenu doleti još gruda. Bježim iz vode, svi se smiju, s mene se cijedi blatna voda. Kad se poslije podne vraćamo u logor, teško nas je nagovoriti na pjesmu. Valjda zato poslije ručka imamo sat političkog odgoja. Milovan je govorio, mi smo najprije posjedali, a zatim plegli po travi ispod jednog velikog drveta i do kraja njegovih govorancija pozaspali.

Radne akcije, stoje: Vera Šolc, Branka Romaj, Marija Sabo, Tomislav Petrinec; sjede: Stevo Žigić, Đuro Krišković, Irena Semeš i Anđelka Satler, Lozan 1956.

S nama je na radnim akcijama bio i Darko Vizek koji je gimnaziju pohađao u Zagrebu, ali mu je sa sedam skupljenih jedinica i njegovim slobodoumnim desnim stavovima predloženo da napusti školu ili da ode u rodno mjesto. U protivnom bio mu je vrlo izgledan boravak na Golom otoku. Otišao je u rodno mjesto i upisao

se u sedmi razred virovitičke gimnazije. Naša razrednica drugarica Mila Grčić bila je zgrožena što je taj problematični zagrebački dečko raspoređen baš u njen razred. No mi smo Darka brzo prihvatili kao i melodije američkih koračnica koje

nas je naučio na radnim akcijama. Na Milovanov užas, te smo koračnice, i bez njegove zapovijedi gromoglasno pjevali, stupajući do radilišta. Nakon takvog našeg ponašanja satovi političkog odgoja bili su još duži. Po svemu sudeći preodgoj na *jugo* način, barem što se tiče Darka Vizeka, je uspio.

Darko je maturirao s najboljim ocjenama.

Ipak nam je bilo lijepo na tim radnim akcijama, unatoč tome što nam je jednooki kuhar pod sklepanom nadstrešnicom za doručak pripremao neku crnu tekućinu od Divke ili cikorije (zvali smo je crnački znoj) s komadinom kruha na koju je žlicom bila nabačena neka grozna bijela *UNRINA* krema koja se kao loj lijepila za nepce. Nešto slično tome sredinom dana donosili su nam i na radilište. Za ručak bi često bio grah, kuhan u kotlu s neobrijanim svinjskim kožicama oderanim s crnih svinja. Zvali smo to: grah s ježevima jer su kožice, onako kuhane, *ufrkane* i naježene, zaista izgledale kao morski ježevi. Večera se sastojala od kukuruznih žganaca, makarona ili nekih sličnih *delicija*. Zahvalu tom kuharu, iako sigurno nije bilo posve pristojno, iskazivali smo uz pratnju gitara kraj logorske vatre, pjevajući: "Za tvoje plavo oko sve bih dao ja". Uistinu je imao plavo oko.

Odmor - kupanje, gitara, šatori, Lozan 1956.

Svake večeri kraj logorske vatre dečki su svirali harmoniku pa smo plesali ili pjevali uz pratnju gitare. Bio je tamo i onaj moj vlakaš. Nije plesao, nije pjevao, nije znao svirati. Ali ja sam ga svejedno potajno gledala.

U devet navečer zapovijed je glasila: "Na spavanje!"

Cure su spavale na podu učionice u školi, a dečki u šatorima postavljenim u dnu školskog dvorišta. Pod učionice prekrili smo slamom, a prolaz po sredini ogradili cjepanicama. Nakon pet tjedana slama se potpuno usitnila i stanjila. Nije važno, idemo kući, crni smo kao da smo bili na

Moje drage prijateljice u prvim zarađenim odijelima Marija-Olga Sabo i Irena Semeš, Lozan, 1956.

Osmi razred gimnazije! Sad smo najstariji, najpametniji i najvažniji. Bila sam solidan vrlo dobar učenik. Mislim da nisam baš puno učila. Voljela sam jezike: engleski, francuski i latinski; književnost, matematiku i fiziku. Iz tih sam predmeta samo pisala zadaće i to mi je bilo dovoljno.

Približavao se kraj godine i trebalo je donijeti važne odluke. Maštala sam o kazališnoj akademiji, no o tome nisam smjela kod kuće ni pisnuti. Ni za studij jezika tata nije imao razumijevanja jer je sam okusio prosvjetarski kruh. Preostaje tehnika. Tehnika narodu! To je tada bila važna parola.

Rješenje je došlo samo od sebe. Čula sam da moj tako dugo gledani vlakaš ide na studij geodezije. Bilo je odlučeno.

Mama i tata su me opremili koliko su mogli i strpali u vlak za Zagreb. Dočekala me teta Marija i smjestila kod tete Ade na Kaptol broj 25.

Upisala sam geodeziju na Arhitektonsko-građevinsko-geodetskom (AGG)

moru, zaradili smo žuljeve i prvo plavo, pamučno radničko odijelo.

U tim smo opranim odijelima utrpani u kamione, iskrcani kod virovitičkog mlina i postrojani. Netko mi je uvalio zastavu na teškoj metalnoj dršci. Na čelu sam kolone uz još dvojicu krakatih momaka. I njih dvojica na motkama nose zastave. *Pleh muzika* zaglušno udara, jedva držim korak.

U središtu grada pred zgradom općine, bivšim dvorcem grofa Pejačevića, čekaju nas važni ljudi, drže nam govorancije o sedamsto metara produbljenog kanala i bogzna koliko hektara zemljišta spašenog od poplavlivanja, bla, bla, bla,...

Kod kuće smo. Nema više kuhanih ježeva ni ležaja od slame. Nema ni gitara uz logorsku vatru. Zato idemo u kino.

fakultetu. Od šezdesetak upisanih, bile smo samo četiri djevojke. Nisam pojma imala što je to geodezija, ali po svemu sudeći, bit će da je to neko muško zanimanje.

Mojeg vlakaša nije nigdje bilo.

Nekoliko mjeseci kasnije saznala sam da studira stomatologiju. Kasnije je otvorio vlastitu ordinaciju u jednom gradu nedaleko od Zagreba. Mislim da nikada nije saznao zašto sam upisala studij geodezije. On nikada nije došao na proslave naših godišnjica mature, iako se u Virovitici sastajemo svakih pet godina. To su divni i dirljivi susreti.

Maturanti gimnazije u Virovitici nakon 40 godina, Virovitica, 1997.

No kad danas, nakon četrdeset i pet godina, o tome razmišljam, znam da nisam pogriješila, znam da sam voljela svoje zvanje i da sam u tom *muškom* zanimanju svojim radom, pogotovo terenskim radom u kojem sam uživala, našla svoje mjesto.

Sesvete, 10. siječnja 2002.